

Uit de evangeliën: Matteüs 2:16-18 uit de Naardense Bijbel:

Dán,
als Herodes ziet dat hij door de magiërs
als een kleine jongen is behandeld,
wordt hij verschrikkelijk boos
en zendt hij (lieden) uit
om alle jongens in Betlehem
en in al haar gebieden
weg te nemen,
van twee jaar en daaronder,
overeenkomstig de tijd
die hij nauwkeurig heeft nagevraagd
bij de magiërs.
Dán
gaat in vervulling
wat is gesproken door de profeet Jeremia,
als hij zegt:
een stem is te horen in Rama,
een weeklacht en bitter geweent:
'Rachel die weent over haar kinderen,
en zich geen troost wil laten toeroepen,
omdat zij er niet meer zijn!'
Maar Herodes vindt zijn einde

Meditatie

Lieve mensen,
gemeente van onze Heer Jezus Christus,
In heel veel kerken wordt op de zondag na kerst de korte passage uit Matteüs over de kindermoord in Bethlehem gelezen. In één klap word je uit de romantische beslotenheid van het vieren van het kerstfeest, van de geboorte van Jezus, die licht bracht in een donkere nacht, teruggezet in een wereld van geweld, van dictatuur, van mannen meestal, die alles doen om hun machtige positie niet te verliezen. Ten koste van alles, ook dus ten koste van kleine jongetjes van twee jaar of jonger. Je moet je er geen duidelijke voorstellingen van maken, zo erg, zo gruwelijk. En toch zijn er in de loop van de geschiedenis heel wat voorstellingen van gemaakt. We komen de kindermoord tegen op oude sarcofagen, maar ook bij Rubens en Pieter Breugel, zowel de Oude als de Jonge. Alle drie schilderen zij wat hier gebeurd zou zijn. Het is een beetje als met de krant: wat fout gaat, wat mensen kapot maakt, waar we bang voor zijn staat op de voorpagina. De geboorte van een man die hoop bracht, is iets voor achterin, vlak voor de advertentiepagina's.

Op de voorpagina gaat het over Herodes, zoals het vandaag de dag gaat over Trump, over de Chinese leider Xi, over Poetin en andere leiders van wie we weten dat mensenrechten bij hen niet echt veilig zijn, en kinderslachtoffers alleen maar worden genoemd uit propaganda-overwegingen om te laten zien hoe wreed de vijand is. 'Zelfs onschuldige kinderen worden er gedood,' heet het dan. Het valt me altijd op hoezeer daar in het Midden-Oosten de nadruk op wordt gelegd. Ondertussen bouwen de leiders van Hamas hun hoofdkwartieren onder scholen en ziekenhuizen. Met andere woorden: als die hoofdkwartieren gebombardeerd worden, zullen er altijd veel kinderslachtoffers zijn. Opnieuw goed voor de propaganda tegen de vijand.

Herodes past zeker in dit rijtje. Hij was een koning die als hij dat nodig vond ook zijn eigen kinderen om het leven liet brengen. Tegen het einde van zijn leven nog werden drie van zijn zonen slachtoffer van hem.

Ondertussen is een kind verliezen iets verschrikkelijks. 'Het ergste dat er is,' heet het wel. Je brengt kinderen groot opdat ze aan jouw graf staan, niet omgekeerd.

Vandaar dat we de woorden over Rachel die weigert zich te laten troosten heel goed kunnen begrijpen. De woorden komen uit een citaat uit Jeremia. Jeremia gold in die tijd als een van twee grootste profeten van Israël. De andere was Elia. Jeremia had zijn reputatie te danken aan het gegeven dat hij jaren had volgehouden dat de tempel in Jeruzalem verwoest zou worden, dat niemand hem geloofde en dat dat toen toch gebeurde. Jeremia maakte de ballingschap mee, de deportatie van honderden mensen weg uit Jeruzalem en uit het omliggende land van Juda. Mensen ook uit de stam van Benjamin, de jongste zoon van stammoeder Rachel, mensen uit het gebied waar het graf van Rachel was. Vandaar deze woorden over de weigering van Rachel zich te laten troosten. Haar verdriet is zo groot dat ze het gevoel heeft dat als ze niet meer zou huilen, ze haar kinderen tekort zou doen.

'De kinderen zijn er niet meer'. Dat 'de kinderen zijn er niet meer' staat letterlijk ook zo in Jeremia. Maar die kinderen zijn er niet meer, omdat ze gedeporteerd zijn. Ze zijn ergens anders heen gebracht, ver weg, naar een gebied dat Rachel nooit gezien had. In Matteüs gaat om kinderen die vermoord zijn. Erger misschien nog. Maar wel een werkelijkheid waar we, zoals we weten, in onze wereld nog regelmatig mee te maken hebben.

Als je dat beseft, is het belangrijk om op te letten waar het citaat van Jeremia in dit evangelie ophoudt, wat de evangelienschrijver niet meer aanhaalt. Dat is namelijk heel opvallend. Wat gebeurt er in de passage na deze woorden over Rachel in Jeremia?

Daar wordt ze namelijk wel getroost. In Jeremia staat daar:

Maar dit zegt de EEUWIGE:

Huil niet langer, droog je tranen.

Je zorg voor hen wordt nu beloond

– spreekt de EEUWIGE.

Ze keren terug uit het land van de vijand.

Je hebt een hoopvolle toekomst,

je kinderen keren naar hun eigen land terug

– spreekt de EEUWIGE.

Waarom laat de schrijver van Matteüs deze woorden weg? Echt weten we doen we dat natuurlijk niet. Zou het zijn, omdat ze afbreuk zouden doen aan de weigering van Rachel zich te laten troosten? Dat het citaat minder sterk wordt, omdat de profeet zich daar eigenlijk als het erop aankomt weinig van aantrekt en toch gaat troosten? Zit dat erachter?

Of zou het iets anders zijn? Iets dat we bijvoorbeeld terugvinden bij de vrienden van Job. Die vrienden zijn niet zo populair in de kerk. Ze zijn vooral bekend geworden door de lange betogen die ze afsteken tegen Job, lange redevoeringen waarin ze uitleggen dat Job zich

moet neerleggen bij zijn lijden en vervolgens vaststellen dat al dit lijden misschien het gevolg was van wat hij zelf gedaan had. Had hij werkelijk nooit gezondigd, nooit iets gedaan waardoor hij dit over zich had afgeroepen?

Wat dikwijls minder aandacht krijgt, is dat deze vrienden nadat ze bij Job aangekomen waren, eerst een week lang zwegen, stil waren. Naar hem luisterden, naar zijn verdriet, naar zijn stilzwijgen misschien en dat verdriet en die stilte ook met hem deelden. Is dat wat bij de schrijver van Matteüs in het achterhoofd zat? Opnieuw weten doen we niet.

Maar zo komt misschien wel iets naar voren dat wij ook kunnen doen in de dagen na kerst. We weten van het licht. We weten van de geboorte van Jezus. We weten van Jezus' leven daarna. Van zijn Bergrede bijvoorbeeld, met die prachtige zaligspreekingen. We weten dat hij als een genezer rondging en zo hoop bracht in de harten van velen. We weten hoe hij partij koos tegen religieuze onderdrukking. We weten ook van zijn kruisiging zijn dood. We weten van zijn warmende, harmonie brengende – verzoening misschien zelfs – aanwezigheid. We weten ook dat zijn dood niet het einde was. We weten van het licht dat straalde in zijn leven, licht dat mensen nieuwe hoop gaf voor de toekomst. Dat weten we allemaal.

Maar geconfronteerd met de hardheid waarmee mensen ook vandaag nog kinderen kunnen behandelen – ze deporteren, ze doden – beginnen we met te zwijgen, beginnen we met de diepte van het verdriet en de pijnlijkheid van wat hun wordt aangedaan op ons in te laten werken. Begrijpen dat een vrouw als Rachel zich niet wil laten troosten, begrijpen dat de vrouwen van Betlehem zich niet willen laten troosten. Begrijpen dat ook vrouwen, moeders vandaag zich niet willen laten troosten.

Alleen maar naast ze zitten, ze aanhoren, ze aankijken, met liefde, beseffend dat je er verder eigenlijk niets aan kunt doen. Alleen dit. Je weet van het licht, maar daarom zwijg je. Want troost is goedkope troost, geeft degene die verdriet heeft het gevoel dat er niet naar haar, naar hem geluisterd wordt. Vandaar aandacht en stilte. Wel aandacht.

Meer niet? Meer niet. Meer niet in het vertrouwen dat het genoeg is. Het is namelijk genoeg.

Ik heb daar twee redenen voor. Veel commentaren wijzen erop dat de kindermoord in Betlehem herinnert aan de grote kindermoord in de Thora. We noemen het meestal niet zo. Maar toen Mozes geboren werd, was hij misschien wel het enige Israëlitische jongetje dat de moorden van de Egyptische soldaten op de andere Israëlitische jongetjes overleefde. Overal waar een jongetje huilde kwamen ze binnen en doodden ze het kind. Jezus als een tweede Mozes. Dat is zeker een belangrijk motief in het evangelie van Matteüs.

In de Joodse traditie wordt bij de kindermoord in Egypte uitvoerig bij stilgestaan? Waarom? Omdat met name de Joden weten van vervolging, van moord en van bijna-uitroeiing. Toch houden velen van hen vast aan hun traditie, omdat die traditie laat zien dat het verhaal niet ophoudt bij die moord. Mozes werd de grootste figuur die de Joodse traditie kent. Dat laat de onmacht zien van Egyptische Farao van die tijd. En misschien wist die Farao dat ook wel, maakte dat hem zo fanatiek. Toch heeft het niet geholpen.

Zo komen we bij het tweede. Matteüs laat inderdaad Rachel niet troosten. Hij stopt het citaat uit respect voor het intense verdriet van haar en van de moeders van Betlehem. Maar daarna schrijft hij wel heel simpel, omdat het eigenlijk heel vanzelfsprekend was: 'Maar Herodes vindt zijn einde.' Elke wreedaard gaat een keertje dood. Het geweld, de onderdrukking, de nacht is nooit eeuwig. Ook nu niet.

Ook de machthebbers van vandaag zijn straks weer weg. Zal er dan geen geweld en onderdrukking meer zijn? Dat is misschien wat overdreven. Feit is echter dat Europa na de Tweede Wereldoorlog een lange periode van relatieve vrede heeft gekend.

Ook de kindermoord in Betlehem heeft niet voorkomen dat het licht van Jezus sterker geworden is en dat inmiddels miljoenen mensen geïnspireerd door hem hun leven zin en uitzicht geven. De EEUWIGE gaat door. Sterker nog, zijn uitzicht reikt verder, verder dan de grenzen van ons bestaan.

Ook al zwijgen we uit respect voor het verdriet van velen over het licht geboren in nacht van kerst, ondergronds gaat het wel verder.

Ik eindig met de volgende woorden uit een couplet in het Liedboek:

Zolang Gij nog onzichtbaar zijt,
een zon diep in de nacht,
roep ik uw nadering reeds uit,
omdat ik U verwacht. (Lied 512 vers 5)

Zelfs als wij zwijgen moeten uit respect voor de pijn van de ander, is daar de zon diep in de nacht. De morgen komt, hoe dan ook.

In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl